

۱۵۹۸۹۹۱

۱۴۰۳/۱۱/۲۵

به نام خدا

آسیب شناسی اجتماعی

تألیف :

دکتر مجید صفاری نیا

www.ketab.ir

اربابان
نشر اسبباران

عنوان و نام پدیدآور: آسیب‌شناسی اجتماعی؛ تألیف: دکتر مجید صفاری‌نیا. ۱۳۴۵ -

مشخصات نشر: تهران: نشر ارسباران، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: بیست و دو - ۲۶۶ ص:، مصور، جدول.

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۷۳۸۵ - ۴۹ - ۴

موضوع: انحراف اجتماعی - جنبه‌های اجتماعی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۷ آ ۵ / HMA۱۱

رده‌بندی دیویی: ۳۰۲/۵۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۵۷۴۸۷

بیاید به حقوق دیگران احترام بگذاریم

مخاطب عزیز، خواننده گرامی، این کتاب حاصل دسترنج چندین ساله مؤلف و ناشر است. تکثیر آن به هر شکل و میزانی، بدون اجازه از ناشر و مؤلف، و خرید و فروش آن کاری نادرست، غیرقانونی، و غیرشرعی است. پیامد این عمل ناصواب موجب بی‌اعتمادی در فضای نشر و فروش کتاب می‌شود و می‌تواند زمینه‌ساز محیطی ناسالم جهت بی‌ارزش کردن زحمات دست‌اندرکاران فعالیت‌های فرهنگی و اقتصادی در جامعه شود که در نهایت، به زیان خود شما و فرزندان‌تان خواهد شد.

سایت

www.Ravabook.com

ارِسباران
نشر ارسباران

پست الکترونیکی

panahir91@yahoo.com

آسیب‌شناسی اجتماعی

تألیف: دکتر مجید صفاری‌نیا

ناشر: ارسباران

نوبت چاپ: سوم، زمستان ۱۴۰۲

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: طیف‌نگار

شمارگان: ۱۱۰۰

تعداد صفحات: ۲۸۸ صفحه

قیمت: ۵۰۰,۰۰۰ ریال

ISBN : 978-600-7385-49-4

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۷۳۸۵ - ۴۹ - ۴

مرکز پخش: تهران - خیابان زرتشت غربی، بین خیابان پنجم و ششم، پلاک ۶۳

تلفن: ۸۸۹۶۲۷۰۷

تلفکس: ۸۸۹۶۵۲۲۸

۸۸۹۶۷۷۰۴

۸۸۹۷۳۳۵۸ - ۹

فهرست

پیشگفتار	سیزده
مقدمه	پانزده
هدف‌های آسیب‌شناسی	نوزده
سازمان کتاب	بیست

◀ فصل اول: تعاریف و عوامل مؤثر در بروز آسیب‌های اجتماعی ————— ۱

۱-۱ تعریف آسیب‌های اجتماعی	۱
۱-۲ آسیب‌های اجتماعی مهم‌ترین مشکل جوامع	۳
۱-۳ گروه‌های آسیب‌پذیر	۴
۱-۳-۱ کودکان و آسیب‌های اجتماعی	۴
۱-۳-۲ زنان و آسیب‌های اجتماعی	۹
۱-۳-۳ سالمندان و آسیب‌های اجتماعی	۱۱
۱-۳-۴ معلولین و آسیب‌های اجتماعی	۱۲
۱-۴ روان‌شناسی وندالیسم یا خرابکاری	۱۳
۱-۴-۱ فرد وندال	۱۵
خلاصه فصل	۱۵
سؤالات تشریحی	۱۶

◀ فصل دوم: ابعاد روانی - اجتماعی آسیب‌های اجتماعی ————— ۱۷

۲-۱ ابعاد روانی	۱۷
۲-۲ اختلالات روانی	۱۸
۲-۳ اختلالات افسردگی	۲۰
۲-۴ اسکیزوفرنی و سایر اختلالات روان‌پریشی	۲۱
۲-۵ اختلالات شخصیت	۲۳

۲۴	۱-۵-۲ اختلال شخصیت مرزی
۲۵	۲-۵-۲ اختلال شخصیت ضداجتماعی
۲۶	۳-۵-۲ اختلال شخصیت خودشیفته
۲۷	۶-۲ اختلالات کنترل تکانه
۲۷	۱-۶-۲ قماربازی مرضی
۲۸	۲-۶-۲ اختلال انفجاری متناوب
۲۸	۳-۶-۲ جنون آتش‌افروزی
۲۸	۴-۶-۲ جنون دزدی
۲۹	۳-۲ ابعاد اجتماعی آسیب‌های اجتماعی
۲۹	۴-۲ سلامت اجتماعی
۳۲	۵-۲ شکوفایی اجتماعی
۳۳	۶-۲ انسجام اجتماعی
۳۴	۷-۲ مشارکت اجتماعی
۳۵	۸-۲ پذیرش اجتماعی
۳۶	۹-۲ همبستگی اجتماعی
۳۶	۱۰-۲ هشت معیار ارزیابی با نام شاخص لگاتوم
۴۰	خلاصه فصل
۴۱	سؤالات تشریحی

◀ فصل سوم: آسیب‌های نوپدید ————— ۴۳

۴۳	۱-۳ اینترنت، فن‌آوری‌های نوین ارتباطی و بازی‌های مجازی
۴۴	۲-۳ گوشی‌های هوشمند و تبلت‌ها
۴۶	۳-۳ خودشیفتگی و فن‌آوری‌های جدید
۴۷	۴-۳ مشکلات اجتماعی و ارتباطی فناوری‌های جدید
۵۱	۵-۳ اعتیاد به فن‌آوری
۵۳	۶-۳ پیشگیری
۵۴	خلاصه فصل
۵۵	سؤالات تشریحی

◀ فصل چهارم: خودکشی و رفتار آسیب‌رسان به خود ————— ۵۷

۵۷	۱-۴ تعریف خودکشی
۶۱	۲-۴ سبب‌شناسی خودکشی
۶۲	۳-۴ اختلالات روانی

۴-۴	عوامل عصبی-زیستی	۶۲
۴-۵	عوامل اجتماعی و فرهنگی	۶۳
۴-۶	رفتارهای آسیب‌رسان به خود بدون قصد خودکشی	۶۵
۴-۷	علت‌شناسی رفتار آسیب‌رسان به خود	۶۷
۴-۸	خودکشی دانشجویان	۷۰
۴-۹	پیشگیری از خودکشی	۷۱
۷۲	خلاصه فصل	
۷۳	سؤالات تشریحی	

◀ فصل پنجم: طلاق، طلاق عاطفی، روابط فرازنشویی و ازدواج سفید — ۷۵

۵-۱	تعریف طلاق	۷۵
۵-۲	طلاق عاطفی	۷۸
۵-۳	نظریه سیستمی کیفیت زناشویی مارکز	۸۰
۵-۴	نظریه مثلث عشق استربرگ	۸۱
۵-۵	نظریه تبادل اجتماعی	۸۳
۵-۶	نظریه کنترل و انتخاب کلاسور	۸۷
۵-۷	نظریه چرخه حیات رابطه مارک‌نپ	۸۸
۵-۷-۱	مرحله تولد رابطه: به سوی پیوند	۸۹
۵-۷-۲	مرحله مرگ رابطه: به سوی افتراق	۹۰
۵-۸	روابط فرازنشویی	۹۳
۵-۹	انواع روابط فرازنشویی	۹۶
۵-۱۰	ازدواج سفید	۹۸
۵-۱۱	آسیب‌شناسی روانی و اجتماعی ازدواج سفید	۱۰۱
۵-۱۲	پیشگیری	۱۰۲
۱۰۳	خلاصه فصل	
۱۰۴	سؤالات تشریحی	

◀ فصل ششم: روسپیگری — ۱۰۵

۶-۱	تعریف روسپیگری	۱۰۵
۶-۲	علل و انگیزه‌های روسپیگری	۱۰۷
۶-۲-۱	فقر	۱۰۷
۶-۲-۲	مشکلات روانی	۱۰۷
۶-۲-۳	فرار از خانه	۱۰۹

۱۱۱	۶-۲-۴ حاشیه‌نشینی
۱۱۲	۶-۳ مدل‌های مجازی روسپیگری
۱۱۳	۶-۴ شارژ تلفنی، درخواست اصلی روسپیان اینترنتی
۱۱۴	۶-۵ آمارهای روسپیگری در ایران و جهان
۱۱۶	۶-۶ پیشگیری
۱۱۹	خلاصه فصل
۱۲۰	سؤالات تشریحی

◀ فصل هفتم: پرخاشگری و رفتارهای مغایر شهروندی ————— ۱۲۱

۱۲۱	۷-۱ تعریف پرخاشگری
۱۲۲	۷-۲ ناکامی و پرخاشگری
۱۲۳	۷-۳ یادگیری اجتماعی
۱۲۵	۷-۴ پالایش و پرخاشگری
۱۲۶	۷-۵ پرخاشگری ذاتی است
۱۲۷	۷-۶ جنسیت و پرخاشگری
۱۲۸	۷-۷ خشونت فیزیکی
۱۲۹	۷-۸ خشونت سایبری
۱۳۰	۷-۹ آزار جنسی
۱۳۰	۷-۱۰ انگیزه‌های تجاوز
۱۳۱	۷-۱۱ رفتارهای مغایر شهروندی
۱۳۴	۷-۱۱-۱ اضافه‌بار محرک
۱۳۶	۷-۱۱-۲ شخصیت جامعه‌پسند
۱۴۲	۷-۱۱-۳ هویت مکان یا دلبستگی مکان
۱۴۴	۷-۱۱-۴ امنیت
۱۴۹	۷-۱۲ پیشگیری
۱۵۰	خلاصه فصل
۱۵۰	سؤالات تشریحی

◀ فصل هشتم: اعتیاد، شیوه‌های درمان و پیشگیری ————— ۱۵۱

۱۵۱	۸-۱ اعتیاد
۱۵۳	۸-۲ اقتصاد مواد مخدر
۱۵۳	۸-۳ ابعاد اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی اعتیاد
۱۵۵	۸-۴ کشف دیر هنگام مصرف مواد مخدر

- ۸-۵ تشخیص ۱۵۶
- ۸-۵-۱ تریاک، هروئین و مورفین (اپیونیدها) ۱۵۷
- ۸-۵-۱ عوارض مصرف ۱۵۸
- ۸-۵-۳ آمفتامین‌ها ۱۶۰
- ۸-۵-۴ عوارض مصرف آمفتامین ۱۶۱
- ۸-۶ کانابیس ۱۶۲
- ۸-۶-۱ عوارض مصرف کانابیس ۱۶۲
- ۸-۷ الکل ۱۶۴
- ۸-۷-۱ عوارض و تأثیرات الکل ۱۶۵
- ۸-۸ توهم‌زها ۱۶۷
- ۸-۸-۱ عوارض توهم‌زها ۱۶۸
- ۸-۹ کافئین و نیکوتین (مواد محرک) ۱۶۹
- ۸-۱۰ عوامل زمینه‌ساز وابستگی به مواد ۱۷۰
- ۸-۱۰-۱ نظریه‌های زیست‌شناختی ۱۷۰
- ۸-۱۰-۲ نظریه‌های بالینی وابستگی به مواد ۱۷۱
- ۸-۱۱ دیدگاه اجتماعی-فرهنگی ۱۷۲
- ۸-۱۱-۱ در دسترس بودن مواد ۱۷۲
- ۸-۱۱-۲ خانواده و دوستان ۱۷۲
- ۸-۱۲ دیدگاه روان‌کاوی ۱۷۳
- ۸-۱۳ نظریه‌های رفتاری ۱۷۳
- ۸-۱۴ رویکردهای شناختی ۱۷۴
- ۸-۱۵ رویکرد طرح‌ها، پاسخ‌ها، نیروهای بازدارنده و انگیزه‌ها، ارزیابی (PRIME) ۱۷۴
- ۸-۱۶ دیدگاه‌های جدید اعتیاد ۱۷۵
- ۸-۱۷ دیدگاه شناختی-رفتاری-اجتماعی ۱۷۶
- ۸-۱۸ درمان اختلالات وابسته به مواد ۱۷۷
- ۸-۱۸-۱ درمان‌های زیست‌شناختی ۱۷۷
- ۸-۱۸-۲ روان‌درمانی‌ها ۱۸۰
- ۸-۱۸-۳ رویکرد تسهیل دوازدگامی (TSF) ۱۸۲
- ۸-۱۸-۴ درمان از راه افزایش انگیزه (MET) ۱۸۲
- ۸-۱۸-۵ گروه‌درمانی ۱۸۳
- ۸-۱۸-۶ درمان شناختی-رفتاری ۱۸۴
- ۸-۱۸-۷ رفتاردرمانی ۱۸۴
- ۸-۱۸-۸ درمان شناختی ۱۸۶
- ۸-۱۸-۹ مدل شناختی یک و همکاران ۱۸۶

۱۸۸	۸-۱۸-۱۰ مدل پیشگیری از بازگشت مارلات
۱۹۰	۸-۱۸-۱۱ رویکرد مصاحبه انگیزشی
۱۹۱	۸-۱۸-۱۲ درمان سرپایی عمقی ماتریکس
۱۹۲	۸-۱۸-۱۳ درمان فراشناختی
۱۹۲	۸-۱۸-۱۴ ذهن آگاهی
۱۹۳	۸-۱۹ شیوه‌های پیشگیری از اعتیاد
۱۹۴	خلاصه فصل
۱۹۵	سؤالات تشریحی

◀ فصل نهم: کودکان کار ۱۹۷

۱۹۷	۹-۱ کودکان کار
۱۹۸	۹-۲ آمار کودکان کار در ایران و جهان
۲۰۰	۹-۳ کودک کار و فرار از خانه
۲۰۲	۹-۴ دلایل کار کودکان
۲۰۳	۹-۵ آسیب‌های کار کردن کودکان
۲۰۴	۹-۶ روابط جنسی و تجاوز به کودکان کار
۲۰۵	۹-۷ کودکان کار، تکدی‌گری و بیکاری
۲۰۵	۹-۸ آسیب‌های ناشی از تکدی‌گری کودکان
۲۰۷	۹-۹ تجارت و قاچاق کودکان
۲۰۸	۹-۱۰ قوانین
۲۰۸	۹-۱۰-۱ قانون ایران در مورد کار کودکان چه می‌گوید؟
۲۰۹	۹-۱۱ پیشگیری
۲۱۰	خلاصه فصل
۲۱۱	سؤالات تشریحی

◀ فصل دهم: بیکاری ۲۱۳

۲۱۴	۱۰-۱ بیکاری
۲۱۴	۱۰-۲ تعریف بیکاری
۲۱۶	۱۰-۳ انواع بیکاری
۲۱۷	۱۰-۴ دلایل بروز بیکاری در جامعه
۲۱۹	۱۰-۵ آمار بیکاری در ایران
۲۲۲	۱۰-۶ آمار بیکاری در جهان و منطقه
۲۲۴	۱۰-۷ بیکاری و جنسیت

۲۲۵	۸-۱۰ تحصیلات و بیکاری
۲۲۶	۹-۱۰ بیکاری و آسیب‌های اجتماعی
۲۲۷	۱۰-۱۰ بیکاری و طرد اجتماعی
۲۲۸	۱۱-۱۰ بیکاری و سلامت روان
۲۳۰	۱۲-۱۰ پیشگیری از بیکاری
۲۳۱	خلاصه فصل
۲۳۲	سؤالات تشریحی

۲۳۳ فصل یازدهم: تکدی‌گری

۲۳۳	۱-۱۱ تکدی‌گری
۲۳۵	۲-۱۱ تعریف تکدی‌گری
۲۳۶	۳-۱۱ انواع تکدی
۲۳۸	۴-۱۱ نظریه‌های مرتبط با تکدی‌گری به عنوان یک آسیب اجتماعی
۲۳۸	۱-۴-۱۱ نظریه بی‌هنجاری
۲۳۸	۲-۴-۱۱ نظریه پیوند افراقی
۲۳۹	۳-۴-۱۱ نظریه کنترل اجتماعی
۲۴۰	۴-۴-۱۱ نظریه برجسب‌زنی
۲۴۲	۵-۴-۱۱ نظریه خرده‌فرهنگی
۲۴۴	۵-۱۱ دلایل بروز تکدی‌گری در جامعه
۲۴۵	۶-۱۱ مطالعات مرتبط با تکدی‌گری در ایران
۲۴۸	۷-۱۱ آسیب‌های ناشی از تکدی‌گری
۲۴۹	۸-۱۱ فقر و تکدی‌گری
۲۵۰	۹-۱۱ جنسیت و تکدی‌گری
۲۵۱	۱۰-۱۱ کارتن‌خوابی
۲۵۳	۱۱-۱۱ پیشگیری از تکدی‌گری
۲۵۴	خلاصه فصل
۲۵۴	سؤالات تشریحی

۲۵۵ فهرست منابع

۲۵۵	منابع فارسی
۲۵۹	منابع انگلیسی
۲۶۶	بعضی سایت‌های مورد استفاده

پیشگفتار

آسیب‌های اجتماعی یکی از مهم‌ترین مشکلات جوامع بشر است که تقریباً همه مردم دنیا هر روزه با آن دست‌به‌گریبان، و هر روزه شاهد گزارش بروز این آسیب‌ها در جوامع مختلف هستیم. قتل، خشونت، تجاوز، گلاهدزدی، اختلاس، اعتیاد، بزهکاری، کودک‌آزاری و دهها مورد دیگر، موضوعاتی هستند که اخبار و رسانه‌های روزمره به آن توجه دارند و قالب سازمان‌ها و نهادها از جمله پلیس، قوه قضائیه و سازمان‌های مرتبط، درگیر حل و پیشگیری از آن هستند. آسیب‌های اجتماعی یکی از علت‌های مهم رنج مردم کشورها و عامل جلوگیری‌کننده از رشد و توسعه ملت‌ها است.

آسیب‌شناسی اجتماعی به عنوان واحد درسی آموزشی نظری، برای دانشجویان بسیاری از رشته‌های دانشگاهی از جمله روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، مددکاری، حقوق، علوم تربیتی و بسیاری از رشته‌های دیگر مورد توجه است. هدف این است که دانشجویان علوم انسانی و علوم اجتماعی با عوامل بروز این آسیب‌ها و روش‌های درمان و پیشگیری و بازتوانی آسیب‌های اجتماعی آشنا شوند.

این کتاب با هدف آموزش دو واحد درس دانشگاهی طراحی شده و در ابتدای هر فصل هدف‌های کلی و اختصاصی برای خوانندگان توضیح داده شده است. در انتهای هر فصل سؤالاتی برای خودآزمایی و یادگیری بهتر خواننده طرح شده است.

در تألیف این کتاب تلاش شده با رویکرد روان‌شناسی اجتماعی از آمارها و نظریات جدید حوزه‌های روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و آسیب‌شناسی اجتماعی برای بررسی و تبیین معضلات اجتماعی به‌ویژه آسیب‌های اجتماعی داخل کشور استفاده شود. امید است این اثر

مورد استفاده خوانندگان قرار گیرد و با مطالعه این کتاب دانش مقدماتی را در حوزه آسیب‌های اجتماعی کسب نمایند.

در پایان لازم می‌دانم از همه کسانی که در تألیف و انتشار این کتاب به بنده کمک کرده‌اند، تشکر نمایم. از جناب آقای غلامرضا پناهی مدیر محترم نشر ارسباران، سرکار خانم منصوره خاnlری که با حروفچینی و تنظیم کتاب تلاش ارزشمندی کردند، تشکر می‌نمایم.

دکتر مجید صفاری‌نیا

دانشیار روان‌شناسی دانشگاه پیام‌نور

m.saffarinia@yahoo.com

www.ketab.ir

مقدمه

همه جوامع در روند تحول و رشد خود با آسیب‌های اجتماعی روبه‌رو هستند. مطالعات و پژوهش‌های مختلفی برای اصلاح، کاهش و رفع این آسیب‌ها از سوی متخصصان در کشور ما انجام شده و هزینه‌های گسترده‌ای از سوی دولت و سازمان‌ها به منظور کاهش آسیب‌ها، پرداخت شده است. اما بررسی‌ها نشان می‌دهند، روند رشد آسیب‌ها در کشور ما صعودی بوده و به دلایل مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و روانی، میزان رشد آسیب‌های اجتماعی کنترل نشده است.

مسئله آسیب‌های اجتماعی از آن رو بسیار مهم است که فرآیند رشد، توسعه و رفاه مردم یک جامعه را به مخاطره می‌اندازد و هزینه‌های هنگفتی را از بودجه‌های یک کشور مصروف خود می‌سازد. در ایران به دلیل پایین بودن استانداردهای سلامت اجتماعی، رشد آسیب‌ها روند صعودی داشته است. در زیر به بعضی از مهم‌ترین مؤلفه‌های ایجادکننده آسیب‌ها که به زعم متخصصان از مهم‌ترین مؤلفه‌های سلامت اجتماعی نیز می‌باشند، اشاره می‌کنیم.

نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی. اختلافات طبقاتی هر جامعه، افراد را در موقعیت‌هایی قرار می‌دهند که نمی‌توانند نقش‌های اجتماعی مناسب خود را بیابند و موجب اختلاف در هنجارهای اجتماعی می‌شود. در نتیجه، ستیزه هنجارهای اجتماعی، تفاوت معیارها را به وجود می‌آورد و عدم تعهد به معیارها و تردید در اصالت آنها، عدم پایبندی به قوانین را ایجاد می‌کند که این به نوبه خود تضادهای اجتماعی را افزایش می‌دهد. درون این تضاد، کشش به سمت انحرافات اجتماعی وجود دارد.

بیکاری. بیکاری به عنوان یک مسئله اجتماعی، زمینه مساعدی برای انحرافات اجتماعی است. افراد بیکار بیشترین اوقات خود را در اماکن عمومی از جمله پارک‌ها می‌گذرانند و این‌گونه اماکن، بهترین و مناسب‌ترین مکان برای کشش به سمت انحرافات اجتماعی، از جمله اعتیاد است.

مهاجرت. یکی از دلایل مهم آسیب‌های اجتماعی، مهاجرت روستاییان به شهرها و زندگی در شهرک‌ها و حاشیه‌نشینی است، به طوری که جمعیت عظیمی از مردم کشور ما در حاشیه شهرها زندگی می‌کنند و زندگی در این نواحی آنها را در معرض انواع نابرابری‌ها و آسیب‌های اجتماعی و فقدان کیفیت سلامت و زندگی مناسب شهروندی قرار می‌دهد.

رفاه اقتصادی خانواده. در خانواده‌هایی که رفاه و درآمد اقتصادی زیاد است، روابط انسانی بر اثر کثرت کار و یا سرگرمی، ضعیف‌تر می‌شود. ضعف روان انسانی به نوبه خود عامل مساعدی برای کشش به سوی انحرافات اجتماعی است. امروزه والدین و فرزندان نسبت به هم احساس و عاطفه گذشته را ندارند، چون با یکدیگر تماس و ارتباط کمتری دارند. از طرف دیگر، افرادی که درآمد بیش از حد دارند، موقعیت و زمینه مساعدتری برای تفریحات متنوع در داخل یا خارج از کشور دارند و بدیهی است که این قبیل امکانات برای مصرف و فروش مواد مخدر، زمینه بسیار مساعدی است.

فقر مادی. در مطالعات علمی نشان داده شده است که فقر مبنا و اساس انحرافات اجتماعی است. از آن‌جا که بیشتر مجرمان، معتادان به مواد مخدر و الکل، مبتلایان به امراض روانی و اشخاصی که اقدام به خودکشی می‌کنند از طبقات پایین اجتماع بوده‌اند، در عصر حاضر از فقر به عنوان عامل عمده انحرافات اخلاقی یاد شده است. ارتکاب جرائم طبقات فقیر از شکافی که بین خواسته‌های جوانان آن مطابق با آنچه در دسترس آنهاست، سرچشمه می‌گیرد. عمده‌ترین علت انحرافات اخلاقی طبقه فقیر، نتیجه فشارهای حاصله از شکست در رسیدن به هدف‌های معین است.

ستیزه والدین. اختلافات زناشویی و نزاع بین پدر و مادر باعث می‌شود محیط خانواده برای تربیت فرزندان، ناامن و نامناسب شود. وقتی خانواده، کانون و محیط مناسبی برای زندگی نباشد، انسان سعی می‌کند بیشترین اوقات خود را در خارج از خانواده بگذراند و این کار ارتباط

او را بادیگرانی که چون شکارچیان ماهری به دنبال شکار می‌گردند، زیاد می‌کند و آنها پس از شناخت مشکل شخص در نقش انسانی دلسوز ظاهر شده و برای فرار از این واقعیت تلخ، فرد را به سوی اعتیاد و دیگر انحرافات اجتماعی فرامی‌خوانند. هرچقدر ستیزه‌های خانوادگی بیشتری باشد، احتمال کشش به طرف آسیب‌های اجتماعی بیشتر است.

شیوه‌های تربیتی، روابط بین‌نسلی و سبک‌های فرزندپروری والدین. مطالعات و تحقیقات نشان می‌دهد که رفتارهای کودکان و نوجوانان با شیوه‌های تربیتی و سبک فرزندپروری والدین رابطه مستقیم و تنگاتنگ دارد. شیوه‌های تربیتی والدین می‌بایست با سطح نیازها و خواسته‌های مختلف فرزندان و همچنین با متدهای تربیتی صحیح اسلامی هماهنگ باشد. چنانچه والدین از شیوه‌های تربیتی مبتنی بر اصول اعتقادی و مذهبی استفاده نمایند، نتیجه مطلوب در رفتار فرزندان منعکس نخواهد شد. همچنین شکاف نسلی بین والدین و فرزندان و تعارضات آنها در ارزش‌ها و اعتقادات، از عوامل مهم آسیب‌های اجتماعی در عصر حاضر می‌باشد.

نظام ناکارآمد آموزشی. متأسفانه نهادهای آموزشی رسمی کشور ما توانایی و انعطاف لازم را برای آموزش و پرورش انسان کارآمد و سلامت نداشته است. آموزش و پرورش نیز در نیل به اهداف توسعه علمی - فرهنگی موفقیت چندانی نداشته و این عدم موفقیت را می‌توان در ابعاد گوناگون شکست تحصیلی (افت کیفی، تکرار پایه و ترک تحصیل مشاهده کرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد بین ۲۰ تا ۲۵ درصد دانش‌آموزان ترک تحصیل می‌کنند، همچنین تعدادی از کودکان اصولاً وارد مدرسه نمی‌شوند. بررسی‌ها نشان می‌دهند، علاوه بر مشکلات مرتبط با برنامه‌ریزی و محتوای درسی برای پرورش انسان، سلامت، اخلاق و ... آموزش و پرورش نیز در نگهداری و پایداری دانش‌آموزان موفق نبوده است. منعطف نبودن شیوه‌های آموزشی و ساعات درسی برای کل کشور، کاربردی نبودن آموخته‌های دانش‌آموزان، عدم تسلط معلمان به روش‌های نوین تحصیل و نبودن مکانیزم مناسب برای نظارت بر عملکرد مدارس از جمله مشکلاتی است که نهاد رسمی آموزش کشور ما به آن مبتلاست.

عدم آگاهی و بینش صحیح والدین. مطالعات نشان می‌دهد کسانی که محروم از تحصیلات بوده و بینش صحیح نسبت به جامعه، تربیت و ... نداشته باشند، امکان فریب خوردن و انعطاف‌پذیری آنها برای ارتکاب به کارهای انحرافی و برخلاف قانون بیشتر است، چون تخصص و آگاهی ندارند، نمی‌توانند از طریق عادی زندگی خود را تأمین کنند و به همین دلیل

است که متخصصان، یکی از راه‌های پیشگیری از جرائم را عدالت آموزشی می‌دانند.

کاهش سرمایه اجتماعی. سرمایه اجتماعی عبارت است از روابط دوجانبه، تعاملات و شبکه‌هایی که در میان گروه‌های انسانی پدیدار می‌گردند و سطح اعتمادی که در میان گروه و جماعتی خاص، به عنوان پیامد تعهدات و هنجارهای پیوسته با ساختار اجتماعی یافت می‌شود. از منظر بعضی از متخصصان، این مفهوم در بررسی این موضوع به کار گرفته می‌شود که چگونه تحرک پیوندهای مربوط به شبکه‌های اجتماعی، سلسله‌مراتب اجتماعی و قدرت تمایز یافته را تقویت می‌کند. سودمندی سرمایه اجتماعی در افزایش برخی ویژگی‌ها مانند آموزش، تحرک اجتماعی، رشد اقتصادی، برتری سیاسی، بهداشت و سلامت فردی و عمومی و در نهایت، توسعه است و به‌طور خلاصه می‌توان آن را حاصل پدیده‌های ذیل در یک سیستم اجتماعی دانست: اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی متقابل، گروه‌های اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی. همزمان با اوج‌گیری بحث سرمایه اجتماعی در میان متخصصان علوم اجتماعی در دهه ۹۰ میلادی، توجه صاحب‌نظران و محققان بهداشتی - درمانی نیز به‌طور فزاینده‌ای به رابطه سلامت و عوامل اجتماعی نظیر نابرابری، اعتقاد عمومی و وفاق ملی معطوف شد. از این رو، سرمایه اجتماعی یکی از مفاهیم مهمی است که کاهش یا افت آن با آسیب‌های اجتماعی یک کشور یا جامعه، نقش مهمی ایفا می‌کند.

بی‌عدالتی ادراک شده و فساد اداری. ادراک بی‌عدالتی و ادراک فساد در سیستم اداری، اگرچه ممکن است فقط جنبه ادراکی داشته باشد، شهروندان را با احساس ناامنی و عدم درک انصاف روبه‌رو می‌کند و می‌تواند شهروندان را به سمت آسیب‌های اجتماعی چون دریافت رشوه و فساد و سایر انواع آسیب‌ها سوق دهد. نتیجه یک مطالعه بر روی ادراک فساد اداری توسط نگارنده در شهر تهران در نیمه دوم سال ۱۳۹۴ بر روی ۴۸۰ نفر گروه نمونه نشان داد، ۷۰ درصد پاسخ‌دهندگان ادراک فساد اداری دارند. فرد سالم از نظر اجتماعی، اجتماع را به صورت یک مجموعه معنادار، قابل فهم و بالقوه برای رشد و شکوفایی دانسته و احساس می‌کند به جامعه تعلق دارد، از طرف جامعه پذیرفته می‌شود و در پیشرفت آن سهیم است. زمانی که افراد احساس بی‌عدالتی دارند، موقعیت و شرایط اجتماعی را ناعادلانه و نابرابر تصور کرده و با ضدیت و فقدان همبستگی اجتماعی با آن روبه‌رو می‌شوند و احساس درماندگی آموخته شده ممکن است آنها را گرفتار آسیب‌های اجتماعی کند.

اختلالات روانی. شیوع و گسترش اختلالات روانی در جامعه ممکن است یکی از مهم‌ترین علت‌های بروز آسیب‌های اجتماعی، به‌ویژه مصرف مواد مخدر، الکل، طلاق، جنایت و رفتارهای ضداجتماعی باشد. بحران‌های اقتصادی و اجتماعی و مشکلات مرتبط با سلامت اجتماعی و همچنین عوامل زیستی و ارثی، از مهمترین دلایل گستردگی اختلالات روانی در کشور است و بخشی میلیونی از مردم کشور را نیازمند دریافت خدمات روان‌پزشکی و روان‌شناسی کرده است. گزارش وزارت بهداشت، درمان آموزش پزشکی حاکی از این مطلب است که ۱۲/۵ میلیون نفر از جمعیت ۱۵ تا ۶۴ سال کشور از اختلالات روانی رنج می‌برند (حاجبی، ۱۳۹۵). شرایط نامساعد اجتماعی روز به روز بر این آمار می‌افزاید. نتایج یک مطالعه بر روی ۶ هزار نفر از شهروندان تهرانی نشان داد، ۷۵ درصد پاسخ‌دهندگان یک استرس بزرگ را در خلال ۶ ماه گذشته گزارش نموده‌اند (نوربالا، ۱۳۹۶). نگرانی از آینده مالی و اقتصادی، نگرانی از آینده فردی و خانوادگی، گرانی مسکن و بی‌ثباتی بازار در این پژوهش از مهم‌ترین عوامل استرس‌آور پاسخ‌دهندگان بود.

هدف‌های آسیب‌شناسی

در پزشکی، به مطالعه و شناخت ریشه بی‌نظمی‌های ارگانیسم (موجود زنده) آسیب‌شناسی می‌گویند. در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه (نظریه ایدام وارگی) می‌توان آسیب‌شناسی را مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌ها و انحرافات اجتماعی تعریف کرد. در واقع، آسیب‌شناسی اجتماعی، مطالعه ناهنجاری‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی نظیر بیکاری، فقر، اعتیاد، خودکشی، روسپیگری، رشوه‌خواری، ولگردی، زورگیری، گدایی و ... همراه با علل و شیوه‌های پیشگیری و درمان آنها و نیز شرایط بیمارگونه اجتماعی است.

هدف‌ها و مقاصد آسیب‌شناسی اجتماعی را می‌توان چنین برشمرد:

- مطالعه و شناخت آسیب‌های اجتماعی و علل و انگیزه‌های پیدایی آنها و نیز بررسی شخصیت کثرت‌افزاران و ویژگی‌های جسمانی، روانی، فرهنگی و اجتماعی آنان، شناخت درست دردها و آسیب‌ها، نخستین شرط چاره‌جویی و بیش از نیمی از درمان است.
- از آنجایی که پیشگیری همواره ساده‌تر، عملی‌تر و کم‌هزینه‌تر از درمان است، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی به منظور بهسازی محیط زندگی و جمعی خانوادگی، دارای اهمیت بسیار است.

- درمان آسیب‌دیدگان اجتماعی یا به‌کارگیری روش‌های علمی و استفاده از شیوه‌های مناسب برای قطع ریشه‌ها و انگیزه‌های آنان.
- تداوم درمان برای پیشگیری و جلوگیری از بازگشت مجدد کژرفتاری و بررسی شیوه‌های بازپذیری اجتماعی، از مهم‌ترین اهداف آسیب‌شناسی اجتماعی است.

سازمان کتاب

کتاب پیش رو در یک مقدمه و یازده فصل تألیف شده است. اگرچه در آسیب‌شناسی اجتماعی معمولاً نظریات مختلفی در حوزه‌های علوم اجتماعی مطرح می‌شود، با این حال در تدوین این کتاب تلاش شده است از رویکردهای روان‌شناسی اجتماعی استفاده شود.

فصل اول این کتاب به بررسی تعاریف و ابعاد آسیب‌شناسی اجتماعی و همچنین گروه‌های در معرض آسیب، کودکان، زنان، سالمندان و معلولان توجه شده است. همچنین به وندالیسم و رفتارهای وندال اشاره شده است.

فصل دوم به ابعاد و عوامل روانی - اجتماعی آسیب‌شناسی اجتماعی اشاره شده است. بعضی از اختلالات روانی که می‌توانند منبع آسیب‌شناسی اجتماعی نیز باشند، معرفی شده‌اند. همچنین در بُعد اجتماعی به تعریف سلامت اجتماعی و مؤلفه‌های آن اشاره شده است. پایین بودن استانداردهای سلامت اجتماعی از مهم‌ترین دلایل بروز آسیب‌شناسی اجتماعی در کشور است.

فصل سوم به بررسی آسیب‌های استفاده از فن‌آوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی متمرکز شده است و در رابطه با آسیب‌های استفاده از تلفن‌های همراه، تبلت‌ها و شبکه‌های اجتماعی، مباحثی ارائه شده است.

در فصل چهارم به بررسی خودکشی در ایران و جهان اشاره شده و آمارهای مختلفی از کشورهای جهان و مقایسه آن با ایران ارائه شده است. همچنین دلایل اقدام به خودکشی و روش‌های درمان و پیشگیری، مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل پنجم به موضوع طلاق، طلاق عاطفی، روابط فرازناتوبی و ازدواج سفید اشاره شده است. جدیدترین آمارها از وضعیت آسیب‌های مذکور، مباحث نظری درباره وقوع این آسیب‌ها و شیوه‌های درمان و پیشگیری برای این آسیب‌ها مورد توجه قرار گرفته است.

در فصل ششم به پدیده روسپیگری اشاره شده است. دلایل روسپیگری و آمارهای این

آسیب در ایران و جهان، از مباحثی است که در این فصل بر آن تمرکز شده است. در فصل هفتم این کتاب به عوامل بروز و گسترش پرخاشگری و رفتارهای مغایر شهروندی اشاره شده است. نظریه‌هایی برای بروز این رفتارها سازمان‌بندی شده و راهکارهایی برای پیشگیری از این آسیب اجتماعی، برای خوانندگان مطرح شده است. در فصل هشتم خواننده با دلایل و طبقه‌بندی اختلالات مرتبط با اعتیاد آشنا می‌شود و شیوه‌های درمان اعتیاد و پیشگیری از آن در این فصل ارائه شده است. یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی که دهه‌ها کشور ما از آن رنج می‌برد، اعتیاد است. در فصل نهم این کتاب درباره‌ی کودکان کار و شرایط و وضعیت این کودکان در کشور توضیحات لازم ارائه شده است. در فصل دهم، بیکاری، آسیب‌های اجتماعی و روان‌شناختی مربوط به آن توضیح داده شده است. در فصل یازدهم که فصل پایانی است، تکدی‌گری به عنوان یک آسیب مهم اجتماعی و نظریه‌های مرتبط با آن، معرفی شده است. اگرچه تنوع و تعداد آسیب‌های اجتماعی بسیار بیشتر از آن چیزی است که در این کتاب مورد توجه قرار گرفته، با هدف صرفه‌جویی، تلاش شده است مهم‌ترین آسیب‌های حال حاضر در این کتاب معرفی شده و مورد بررسی قرار گیرد. خوانندگان می‌توانند اطلاعات موثقی را از کتاب‌های دیگر موجود، کسب نمایند.